

УДК 377:61]:[005.336.2:502/504]

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2026.1.25>

Ігор ШУСТИК

аспірант, Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України,
shustikigor1993@gmail.com
ORCID: 0009-0002-7112-197X

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Статтю присвячено ключовому аспекту підготовки майбутніх медичних сестер у фахових коледжах в умовах сьогодення – формуванню їхньої екологічної компетентності. У пропонованому матеріалі презентовано аналіз праць сучасних вітчизняних науковців, які становлять підґрунтя розгорнутого дослідження екологічної компетентності молодших спеціалістів медичної галузі, обґрунтовано педагогічні умови сформованості цього феномену. Ці умови виступають складовим елементом педагогічної системи, відображаючи не лише об'єктивні можливості освітнього середовища, а й потенціал його динамічного впливу на освітній процес у фахових коледжах; охоплюють широкий спектр його компонентів – від матеріально-технічного забезпечення та організаційно-методичних заходів – до суб'єктивних характеристик взаємодії між викладачами та здобувачами фахової передвищої освіти.

Мета статті: визначити комплекс педагогічних умов формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер у фахових коледжах.

Методологія: у результаті експертного оцінювання визначено найвагоміші педагогічні умови, які сприятимуть ефективності процесу формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер у фахових коледжах.

Наукова новизна: спрогнозовано, що сукупність виокремлених педагогічних умов, які взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну, сприятимуть оптимізації формування екологічної компетентності.

Висновки: виокремлені й охарактеризовані основні педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер у фахових коледжах покликані забезпечити методологічну цілісність досліджуваного феномену. Особливу увагу приділено інноваційним та традиційним формам і методам активізації процесу формування екологічної компетентності студентської молоді як вагомої складової їхнього професійного становлення та розвитку особистості.

Ключові слова: майбутні медичні сестри, екологічна компетентність, фахова передвища освіта, педагогічні умови, коледж, метод експертних оцінок.

Ihor SHUSTYK. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ECOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE NURSES

The article is devoted to key aspect of training future nurses in professional colleges in the present conditions – the formation of their ecological competence. The material presents an analysis of the works of modern domestic scientists, which form the basis for a detailed study of the ecological competence of junior specialists in the medical field, substantiates the pedagogical conditions for the formation of this phenomenon. These conditions are an integral element of the pedagogical system, reflecting not only the objective capabilities of the educational environment, but also the potential for its dynamic impact on the educational process in professional colleges; they cover a wide range of its components – from material and technical support and organizational and methodological measures – to the subjective characteristics of interaction between teachers and applicants for professional pre-higher education.

The purpose: to determine the complex of pedagogical conditions for the formation of the ecological competence of future nurses in professional colleges.

Methodology: as result of expert evaluation, the most important pedagogical conditions were identified that will contribute to the effectiveness of the process of forming environmental competence of future nurses in professional colleges.

Analysis of relevant research: it is predicted that the set of identified pedagogical conditions, which are interconnected and complement each other, will contribute to the optimization of the formation of environmental competence.

Conclusions: the identified and characterized main pedagogical conditions for the formation of environmental competence of future nurses in professional colleges are designed to ensure the methodological integrity of the phenomenon under study. Special attention is paid to innovative and traditional forms and methods of activating the process of forming environmental competence of student youth as an important component of their professional formation and personal development.

Key words: future nurses, environmental competence, professional pre-higher education, pedagogical conditions, college, method of expert assessments.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освітній процес закладу фахової передвищої освіти сьогодні є складною системою, що об'єднує всі ключові компоненти, сприяючи об'єднанню в єдиний вектор процесів формування, розвитку, виховання і навчання особистості здобувача освіти разом

з усіма формами, методами та умовами їх перебігу. Як справедливо зазначає А. Литвин, успіх освітнього процесу, значною мірою, визначають зовнішні та внутрішні обставини, у яких він ведеться, об'єкти навколишньої діяльності, специфіка закладу освіти, особливості суб'єктів освітнього процесу, засоби,

методи і форми організації навчання [6, с. 20]. Власне, завданнями педагогічних працівників фахових коледжів є створення сприятливих чинників та умов продуктивно-творчого здійснення професійної підготовки майбутніх фахових молодших бакалаврів медичної галузі.

Натомість варто вказати, що у чисельних педагогічних працях поки-що досить часто відсутня єдність думок учених щодо суті понять «педагогічний чинник», «педагогічна умова», інколи ці терміни часто ототожнюються. Подібні підходи зустрічаємо не тільки в наукових працях, а і в довідниковій літературі. Наприклад, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» [1] дефініція «чинник» визначається як умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища. Натомість, термін «умова» тут тлумачиться як необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чогонебудь або сприяє чомусь.

У Словнику-довіднику з професійної педагогіки термін «педагогічні умови» визначено як обставини, за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [8, с. 193].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Послугуючись результатами наукових пошуків С. Гордійчук, К. Мелеги і Л. Русин [3; 7], у нашому дослідженні розводимо дефініції «чинники» та «умови» наступним порядком: педагогічні чинники як детермінанти або ресурс процесу розвитку професійних здатностей особистості, які маючи потенційні можливості, стають рушійними силами означеного процесу завдяки спеціально створеним умовам (обставинам), які забезпечують їх дієвість засобами певної методики.

У зв'язку із цим постає об'єктивна потреба у переосмисленні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов, які безпосередньо впливають на успішність освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти. Одними із ключових виступають педагогічні умови як комплекс цілеспрямовано створених зовнішніх та внутрішніх обставин, які забезпечують ефективну реалізацію конкретних педагогічних завдань освітнього процесу. Вони не лише визначають якість освітньої взаємодії, а й виступають важливим інструментом у формуванні особистості здобувача фахової передвищої освіти, розвитку його інтелектуального, емоційного, морального та професійного потенціалу.

Педагогічні умови виступають також складовим елементом педагогічної системи, відображаючи не лише об'єктивні можливості освітнього середовища фахового коледжу, а й потенціал його динамічного впливу на освітній процес, охоплюють широкий спектр його компонентів – від матеріально-технічного забезпечення та конкретних організаційно-методичних заходів – до суб'єктивних характеристик взаємодії між викладачами та здобувачами фахової передвищої освіти. Їх ефективність визначається не лише змістом, а й структурою, певним взаємозв'язком із педагогічними цілями, технологіями та принципами, що лежать в основі сучасного освітнього процесу.

Окрім цього, педагогічні умови розглядаються сучасними українськими науковцями як: окремий компонент педагогічного процесу, який містить сукупність об'єктивних можливостей та спрямовані на досягнення цілі (Н. Гора) [2]; комплекс обставин життєдіяльності суб'єктів, якими зумовлено розвиток особистості та формування готовності до діяльності в умовах нової соціальної та культурної ситуації (А. Каленський) [10]; комплекс взаємозумовлених та взаємозалежних заходів педагогічного процесу, метою якого є забезпечення реалізації конкретної мети (С. Гордійчук) [3]; обставини, від яких залежить цілісний та продуктивний педагогічний процес, котрий опосередковується активністю особистості (чи групою людей) (Т. Шмоніна, І. Глухов) [9]. У зв'язку із цим неминуче виникає потреба в більш поглибленому вивченні сучасних наукових підходів до визначення суті педагогічних умов, їхньої структури, класифікації та ролі в освітньому процесі сучасних закладів фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. В контексті нашого дослідження саме педагогічні умови становлять науковий інтерес як складники педагогічного процесу, від яких залежить організація освітньо-виховного середовища, де відбувається діяльність викладача та студента фахового коледжу й реалізуються заплановані завдання. Педагогічні умови не тільки визначаються, а й усвідомлюються викладачами та студентами, реалізуються в навчально-виховному процесі, активізують його суб'єктів, що призводить до зростання ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців [4, с. 102].

Спираючись на дослідження А. Литвина [6], можна зробити такі узагальнення, що чисельні дослідники намагалися виділити основні складники педагогічних умов, які б

надали змогу класифікувати їх за певними ознаками. Аналізуючи типології педагогічних умов, український дослідник погоджується з таким розподіленням педагогічних умов: за функціями – на мотиваційні, мотиваційно-цільові, змістові, процесуально-змістові, операційні, організаційно-технологічні, суб'єктно орієнтовані тощо; за ієрархією складників – на лінійні (перелік, сукупність, поєднання), однорівневі (композиція, комплекс, система) та багаторівневі (коли кожна з умов розглядають як комплекс або систему взаємопов'язаних чинників); за рівнем впливу – на часткові умови (характеризують конкретне педагогічне явище), загальні умови (визначають ефективність чи можливість здійснення певної групи близьких освітніх процесів, педагогічних явищ) та метаумови (визначають ефективність освітньої системи у цілому).

Наприклад, на думку Т. Закусилової, на процес становлення професіоналізму майбутніх медичних сестер впливають такі педагогічні умови: модернізація освітнього середовища шляхом його адаптації згідно зі світовими стандартами; оновлення підготовки майбутніх медичних сестер за допомогою впровадження інноваційних освітніх технологій та інтерактивних методів навчання; вдосконалення педагогічної майстерності викладачів-клініцистів медичного коледжу; активізація практичних умінь й навичок медичних сестер шляхом імітаційного моделювання у квазіпрофесійній діяльності [5, с. 408].

Серед компонентів педагогічних умов виділяють такі: ставлення до вихованця як до суб'єкта, що здатний на культурний саморозвиток; ставлення до освіти як до культурного процесу, рушійною силою якого є співробітництво учасників у реалізації цілей культурного саморозвитку; ставлення до закладу освіти як до цілісного культурно-освітнього простору, у якому відтворюються культурні взірці життя суб'єктів, здійснюються культурні події, відбувається виховання особистості. Тобто, у структурі педагогічних умов виділяють такі компоненти, від яких залежить ефективність досягнення поставленої мети освітнього процесу: нормативна база, зміст освіти, матеріально-технічна база, технології навчання, навчально-методичне забезпечення, міжособистісна взаємодія учасників освітнього процесу і психологічний мікроклімат [9, с. 66].

Як бачимо, незважаючи на широку представленість поняття «педагогічні умови» у науковому дискурсі, залишається актуаль-

ною потреба у його чіткому концептуальному окресленні, структуризації та систематизації. Це зумовлено як розмаїттям підходів до трактування цього феномена, так і зростаючими вимогами до ефективності освітніх стратегій у фахових коледжах в умовах сьогодення.

Наведені положення спонукають до висновку про те, що для визначення педагогічних умов формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер необхідно, насамперед, вивчити чинники (педагогічні, зовнішні і внутрішні, суб'єктивні і об'єктивні та ін.) як потенційні детермінанти розвитку досліджуваної інтегративної властивості особистості майбутньої медичної сестри.

За результатами експертного оцінювання, враховуючи аналіз матеріалів з досвіду формування екологічної компетентності та специфічні умови навчання у фаховому коледжі медичної галузі, було визначено комплекс педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – стимулювання позитивної мотивації майбутніх медичних сестер до екологічної діяльності та усвідомлення власної причетності до збереження довкілля в контексті охорони здоров'я.

Як відомо, на процес будь-якої діяльності впливає мотиваційний складник. Забезпечення стійкої мотивації до здійснення екологічної діяльності полягає у визначенні потреб студентів фахового коледжу, розвитку ціннісного ставлення, стимулюванні пізнавального інтересу, активізації мотивів до екологозбережувальної діяльності, установки на партнерство в комунікації. Зокрема, це стосується майбутніх медичних сестер, адже недостатній рівень мотивації може негативно вплинути на їхню особисту активність в освітньому процесі, що пов'язано з успішністю у майбутній професійній діяльності. Крім того, велике значення має життєвий досвід, особистісні якості, потреби та цінності, які отримує майбутня медсестра в процесі навчання у фаховому коледжі. При цьому найсильнішим стимулом для майбутньої медичної сестри має бути розуміння того, що стан довкілля прямо впливає на перебіг хвороб пацієнтів.

Стійкій мотивації, на нашу думку, сприяє використання у навчанні методу освітніх кейсів (аналізу реальних історій хвороб, викликаних екологічними чинниками (алергії, патології дихальних шляхів через якість повітря), де зроблено акцент на безпеці (роз'яснення, як правильна утилізація медичних відходів захищає не лише планету, а й безпосередньо медперсонал від інфекцій); використання інтерактивних та ігрових форм навчання (наприклад, екологічних квес-

тів (змагань на швидкість та правильність сортування медичного інструментарію та відходів різних класів небезпеки); тренінгів, що охоплюють тематику екологічної етики або рольові ігри, де студент має переконати пацієнта (або колегу) змінити побутові звички на користь здоров'я та довкілля); участь у реальних акціях (озеленення території лікарні, збір використаних батарейок тощо), що надає відчуття швидкого результату та суспільної користі; впровадження елементів «зеленого» офісу в коледжі (створення середовища, де екологічна поведінка є нормою (наприклад, наявність у закладі контейнерів для роздільного збору сміття; використання енергоощадних технологій); стенди або цифрові екрани з показниками, скільки ресурсів вдалося зберегти закладу завдяки спільним зусиллям; публікації про успіхи студентів у соціальних мережах закладу.

Друга педагогічна умова – екологізація змісту навчання у фаховому коледжі медичної галузі.

Екологізація в цьому аспекті розглядається не просто як додавання, наприклад, окремої дисципліни «Екологія» до плану, а спрямування всього освітнього процесу на ідеї екологічної безпеки та сталого розвитку. Для майбутніх медичних сестер це означає трансформацію кожної професійної теми через призму екологічного мислення; наповнення навчальних дисциплін («Основи медсестринства», «Гігієна», «Біологія» тощо) матеріалами про вплив екологічних факторів на здоров'я людини, правила утилізації медичних відходів та дотримання санітарно-гігієнічних норм.

Основні векторами екологізації змісту навчання вбачаємо у: інтеграції в клінічні дисципліни (екологічні аспекти мають стати частиною вивчення хвороб); внутрішній медицині (вивчення «екологічно залежних» захворювань (бронхіальна астма, онкологія, ендокринні порушення), спричинених пестицидами, важкими металами чи мікропластиком; акценті на впливі довкілля на формування імунітету дитини та профілактику вроджених патологій; розгляді зв'язку між глобальним потеплінням, зміною екосистем та появою нових вірусів (зоонозних інфекцій); акценті на безпеці лікарняного середовища, що виступає прикладним ядром екологічної компетентності медичної сестри; менеджменті медичних відходів (поглиблене вивчення класифікації (категорії А, В, С, D) та алгоритмів безпечної утилізації шприців, систем, залишків ліків та біологічних матеріалів); дезінфектології (вибір найменш

токсичних для персоналу та довкілля засобів дезінфекції та стерилізації); ергономіці та гігієні (створення «здорового» мікроклімату в палатах (освітлення, вентиляція, відсутність алергенів); фармакологічній екології (вивчення наслідків безконтрольного використання антибіотиків, що призводить до появи резистентних бактерій у стічних водах та ґрунті; правила зберігання та знищення протермінованих медикаментів, щоб запобігти їх потраплянню в екосистему; розробці спецкурсів та модулів (введення до варіативної частини програм обов'язкових освітніх компонентів таких тем, як: «Екологічна етика та деонтологія», «Основи фітотерапії та натуропатії» (як альтернатива або доповнення до хімічних препаратів), «Валеологія: екологія людини та здоров'я»); оновленні навчальних матеріалів (використання підручників, де замість застарілих методик пропонуються сучасні «зелені» технології в медицині; складанні збірників задач до практикумів, де професійні ситуації розв'язуються з урахуванням екологічних ризиків тощо.

Третя педагогічна умова – використання інтерактивних методів з екологічним підтекстом та проєктних технологій навчання.

Використання таких методів перетворює студента з пасивного слухача на активного учасника, що критично важливо для медицини, де рішення приймаються швидко та відповідально. Для майбутніх медичних сестер – це міст між теоретичною екологією та реальною клінічною практикою.

Найефективнішими інтерактивними методами при цьому виступають: освітні кейси (студентам пропонуються реальні професійні ситуації з екологічним ризиком, що у результаті забезпечує розвиток їхнього алгоритмічного мислення та навичок швидкого реагування); рольова гра (результатом якої є відпрацювання комунікативних навичок та вміння аргументувати медичні поради екологічними фактами); Simulation (моделювання професійних процесів з використанням фантомів та тренажерів для відпрацювання екологічно безпечних маніпуляцій, що забезпечує доведення навички екологічної безпеки до автоматизму); метод проєктів (групова робота над створенням моделі ідеального відділення лікарні, що здійснює формування лідерських якостей та системного бачення медичного закладу як частини екосистеми); дискусійні методи (дебати, мозковий штурм) (обговорення гострих та неоднозначних питань, що привносить розвиток критичного мислення та здатності бачити проблему з різних сторін (зокрема, медичної, економічної,

екологічної)); використання мобільних додатків, що привносить високу залученість учасників освітнього процесу через ігровий сегмент та здійснює моментальний зворотний зв'язок).

Четверта педагогічна умова – створення еколого-орієнтованого освітнього середовища у фаховому коледжі медичної галузі через залучення студентів до практичної діяльності, зокрема волонтерських екологічних акцій, просвітницької роботи з пацієнтами та досліджень стану навколишнього середовища.

Створення еколого-орієнтованого середовища у медичному фаховому коледжі – це перетворення освітнього простору закладу на «живу», реальну модель екологічної відповідальності. При цьому студент має не просто чути про екологію на лекціях, а щодня бачити її реалізацію в просторі, де він навчається.

Ключовими компонентами такого середовища для майбутніх медичних сестер є: фізична інфраструктура закладу (наприклад, «зелений» кампус) як матеріальна база, що спонукає до екозвичок (роздільний збір відходів через встановлення маркованих контейнерів у коридорах та аудиторіях (папір, пластик, скло), спеціалізовані зони утилізації (наявність контейнерів для відпрацьованих батарейок та безпечних ємностей для імітації утилізації медичних відходів у маніпуляційних кабінетах); ресурсозбереження: використання сенсорних змішувачів у вмивальниках (економія води) та LED-освітлення; вертикальне озеленення (створення «фітозон» у зонах відпочинку, що покращує мікроклімат та знижує рівень стресу); візуально-інформаційний простір (еконавігація фахового коледжу (наявність стендів, QR-кодів на стінах з посиланнями на дослідження, наприклад, зв'язку екології та конкретних хвороб); інфографіка в лабораторіях закладу (наочні алгоритми екологічно безпечного поводження з реактивами та дезінфектантами); змінні експозиції (виставки студентських плакатів на теми екогігієни); навчально-професійна екозона (безпосередньо створення спеціальних локацій для відпрацювання навичок); симуляційні майданчики (наприклад, облаштування

екологічно «чистої» палати, де мінімізовано використання токсичних матеріалів та пластику); навчальна аптечна ділянка (вирощування лікарських рослин на території закладу для вивчення фітотерапії в медицині); соціально-психологічний клімат фахового коледжу (формування спільноти однодумців: щорічні екологічні акції з екологічного здоров'я, конференції з обміну досвідом «зелених» медичних практик тощо); партнерство з медичними закладами регіону (організація практик у лікарнях, які вже активно впроваджують системи енергоефективності та екологічного менеджменту, щоб студенти наочно спостерігали реальні приклади успішної роботи у цьому аспекті).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, підводячи підсумок, можна стверджувати, що саме педагогічні умови є важливими обставинами, що визначають досягнення високого рівня сформованості екологічної компетентності майбутнього фахового молодшого бакалавра сфери медсестринства. З точки зору змісту і технології не кожна педагогічна діяльність забезпечує досягнення позитивних результатів в екологічній освіті особистості, а найкращих можна досягти тільки в тому випадку, коли для цього створені конкретні оптимальні умови для цього.

Педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер, виступаючи як один з компонентів її педагогічної моделі, відображають сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища фахового коледжу, впливають на особистісний і процесуальний аспекти сформованості екоорієнтованої особистості, забезпечуючи її ефективне функціонування і розвиток в соціумі.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на уточнення структури педагогічних умов у конкретних освітніх контекстах, розроблення моделей їх ефективною реалізації та оцінювання результативності впливу на формування ключових компетентностей здобувачів не тільки фахової передвищої, а й вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов. / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гора Н. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх товарознавців. *Молодий вчений*. 2018. № 6(1). С. 134–137.
3. Гордійчук С. Створення стандартів нового покоління у забезпеченні якості медичної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Випуск № 1-2(46-47). С. 121–126.

4. Демянчук М., Поліщук О., Романишина Л. Проблеми підготовки медичних сестер в медичних коледжах і академії на сучасному етапі розвитку медичної освіти. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2022. № 3–4. С. 102–107. DOI: 10.31891/pcs.2022.3-4.14
5. Закусилова Т. О. Педагогічні умови формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки. *Молодий вчений*. 2016. № 7. С. 407–410.
6. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: практичний посібник. 3-є вид., доп. Львів: ЛДУБЖД, 2022. 90 с.
7. Мелега К. П., Русин Л. П. Концептуальні засади підготовки магістрів медсестринства у ДВНЗ «УжНУ» в контексті побудови нової моделі медсестринства в Україні. *Україна. Здоров'я нації*. 2019. № 3(56). С. 96–101.
8. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
9. Шмоніна Т. А., Глухов І. Г. Сучасні підходи до розуміння поняття «педагогічні умови». *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2011. № 1(59). С. 65–69.
10. Kalenskyi A., Gerliand T., Kravets S., Homeniuk D. & Nagayev V. Dual educational system of professional training of future skilled workers. *Design, Simulation, Manufacturing: The Innovation Exchange*. 2023. P. 369–378. Springer, Cham. DOI:10.1007/978-3-031-32767-4_35

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026